

Ελένη Παναρέτου (Τμήμα Φιλολογίας-Τομέας Γλωσσολογίας)
*Κειμενικές λειτουργίες της στίξης. Μελέτη της στίξης
 στο λογο-τεχνικό κείμενο*

Αντικείμενο της διατριβής είναι το σημειακό σύστημα της στίξης και οι λειτουργίες του μέσα στο λογοτεχνικό κείμενο. Στην εισαγωγή καθορίζεται ο σκοπός και το θεωρητικό πρότυπο της έρευνας που είναι εκείνο των R. de BEAUGRANDE-W. DRESSLER στο έργο τους *Introduction to textlinguistics* (1981). Ακολουθεί εκτενής αναφορά στις θεωρητικές αρχές της στίξης (ορισμός του σημείου στίξης, σημειακός χαρακτήρας του, ιδιότητες, λειτουργίες, κατηγοριοποιήσεις των σημείων στίξης, οι οποίες και αξιολογούνται, ενώ προτείνεται και μια νέα κατηγοριοποίηση σε κυρίως στικτικά ή παυστικά σημεία και σε σχολιαστικά, νόμοι εμφάνισης των σημείων στίξης). Το κεφάλαιο κλείνει με τη σύνδεση της στίξης με τους κειμενικούς παράγοντες, οι οποίοι θα αναπτυχθούν στο κύριο μέρος της εργασίας.

Στο κεφάλαιο 2 εξετάζεται η συμβολή της στίξης στην πληροφορητικότητα του κειμένου και επισημαίνεται η συμβολή της στίξης στην κατάταξη του κειμένου σε πληροφοριακές μονάδες. Τα σημεία στίξης που εμφανίζονται σε ένα κείμενο διακρίνονται σε αντιγραμμικά, γραμματικά και προαιρετικά, ανάλογα με το αν η εμφάνισή τους ακολουθεί ή παραβιάζει τους κανόνες της γραμματικής. Από την έρευνα φαίνεται ότι με τη χρήση προαιρετικών και αντιγραμμικών σημείων στίξης οριοθετούνται χαρακτηρισμένες πληροφοριακές μονάδες μέσω των οποίων προβάλλονται κειμενικά σημαντικές πληροφορίες. Στη συνέχεια μελετάται η επιλογή των σημείων στίξης ως μέσου προβολής των πληροφοριών. Από τη μελέτη προκύπτει ότι η επιλογή ισχυρού σημείου στίξης ανταποκρίνεται στον επιδιωκόμενο από τον συγγραφέα βαθμό προβολής των οριοθετούμενων πληροφοριών. Με την προβολή των πληροφοριών συνδέονται και οι βαθμοί πληροφορητικότητας των σημείων στίξης, οι οποίοι καθορίζονται από τη γραμματική ή αντιγραμμική χρήση τους. Στο ίδιο κεφάλαιο μελετάται και η σχέση στίξης και λειτουργικής προοπτικής της πρότασης: από τη μελέτη προκύπτει ότι η παρουσία σημείου στίξης επηρεάζει τον επικοινωνιακό ρόλο των συστατικών της πρότασης, ιδίως στην περίπτωση του θέματος το οποίο έχει μεγαλύτερο επικοινωνιακό δυναμισμό όταν συνοδεύεται από κόμμα.

Στο τρίτο κεφάλαιο με τίτλο «Προθετικότητα-Αποδεκτότητα» συνεξετάζονται οι δύο κειμενικοί παράγοντες που αφορούν στους δύο πόλους της επικοινωνίας: στον συγγραφέα-πομπή και στον αναγνώστη-δέκτη του κειμένου. Οι επικοινωνιακές προθέσεις του συγγραφέα φαίνεται ότι κατευθύνουν τις επιλογές των παυστικών σημείων στίξης μέσω των οποίων προβάλλονται πληροφορίες κλειδιά για την κατανόηση του έργου και οι οποίες εγγράφονται στο νοητό του αναγνώστη για να ενεργοποιηθούν την κατάλληλη στιγμή. Τα σημεία στίξης λειτουργούν στην περίπτωση αυτή ως αναγνωστικές οδηγίες που απευθύνει ο συγγραφέας στον αναγνώστη. Ως αναγνωστικές οδηγίες φαίνεται ότι λειτουργούν και τα σχολιαστικά σημεία στίξης.

Στα πλαίσια της συμβολής της στίξης στην εξυπηρέτηση των επικοινωνιακών προθέσεων του συγγραφέα εντάσσεται και η σύνδεση της στίξης με τα επικοινωνιακά αξιώματα του GRICE. Από τη μελέτη διαπιστώθηκε ότι τα σημεία στίξης παίζουν διπλό ρόλο: i) Συνεπικοινωνούν τα λεξιλογικά στοιχεία του κειμένου στην εφαρμογή των αξιωμάτων της ποσότητας, της συνάφειας και του τρόπου, ii) δρουν αντίθετα προς τα λεξιλογικά στοιχεία όταν αυτά παραβιάζουν το αξίωμα της ποιότητας και δηλώνουν «ψευδείς πληροφορίες».

Από τη μελέτη της αποδεκτότητας φάνηκε ότι η στίξη συμβάλλει στην αποδοχή του κειμένου από τον αναγνώστη, δημιουργώντας τους όρους αποδεκτότητας του κειμένου. Οι όροι αυτοί επιτυγχάνονται με τη σωστή οριοθέτηση των προτάσεων, την άρση των αμφισβητήσεων και τη δημιουργία ενός συνοχικού και συνεκτικού κειμένου κατανοητού και ως εκ τούτου αποδεκτού από τον αναγνώστη. Στα πλαίσια της μελέτης της αποδεκτότητας επιχειρήθηκε και μία πρώτη καταγραφή των αντιδράσεων αναγνωστών σε άστικτα αποσπάσματα καθώς και σε άλλα με ιδιόρρυθμη στίξη. Τα πρώτα αποτελέσματα, αν και περιορισμένα,

έδειξαν ότι οι αναγνώστες αναγνωρίζουν ως εμφατικές τις προαιρετικές και αντιγραμματικές περιπτώσεις χρήσης των σημείων στίξης.

Στο τέταρτο κεφάλαιο μελετάται η σχέση στίξης και καταστασιακότητας. Από τη μελέτη αυτή φάνηκε ότι i) η στίξη δεν παίζει κανένα ρόλο στον προσδιορισμό της κοινωνικής πράξης, η οποία εξαρτάται από γραμματικούς και σημασιολογικούς παράγοντες, ii) τα σχολιαστικά σημεία στίξης συμβάλλουν στον προσδιορισμό των κοινωνικών ρόλων αλλά σε συνδυασμό με τις πληροφορίες που παρέχει η γραμματική δομή του κειμένου και το λεξιλόγιο, iii) η στίξη παίζει καθοριστικό ρόλο στη συμβολική οργάνωση του κειμένου λόγω των πληροφοριών που παρέχει σχετικά με το είδος και το ύφος του κειμένου, τη συνοχή του και τη συνεκτικότητα του.

Στο πέμπτο κεφάλαιο εξετάζεται η συμβολή της στίξης στη δήλωση των διακειμενικών σχέσεων του κειμένου. Αναφέρεται η τυπολογία των διακειμενικών σχέσεων κατά τον PLETT και κατά τον GENETTE και ακολουθεί η ανάλυση των δομικών παραγόντων του παραθέματος. Στο ίδιο κεφάλαιο αναφέρεται και σχολιάζεται η συμβολή των σημείων στίξης ως υπονοούμενων δεικτών του παραθέματος, για να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι, παρά την πολυσημία τους, τα σημεία στίξης ως υπονοούμενοι δείκτες του παραθέματος βοηθούν τον αναγνώστη στον εντοπισμό των διακειμενικών σχέσεων του κειμένου.

Στο έκτο κεφάλαιο εξετάζεται η συμβολή της στίξης στη συνοχή και συνεκτικότητα του κειμένου. Η συμβολή αυτή εντοπίζεται στις εξής περιπτώσεις: i) στην οριοθέτηση των προτάσεων, κυρίως των παρενθετικών και ενδοπαρενθετικών, ii) στη σύνδεση των προτάσεων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως προς το θέμα αυτό παρουσιάζουν οι σχέσεις σημείων στίξης και συνδέσμων τόσο στην παρατακτική όσο και στην υποτακτική σύνδεση, iii) στη δήλωση της παράθεσης και της επεξήγησης, οι οποίες κατά τη γραμματική χωρίζονται με κόμμα από τον όρο που προσδιορίζουν. Από την έρευνα φάνηκε ότι και άλλα σημεία στίξης, όπως η διπλή τελεία, η άνω τελεία και η παύλα, αποτελούν δείκτες των δύο αυτών προσδιορισμών, iv) στις ελλειπτικές δομές, όπου σημειώνεται κόμμα στη θέση του ρήματος που παραλείπεται. Τέλος, ερευνήθηκαν ορισμένες περιπτώσεις κατά τις οποίες η αντιγραμματική στίξη συγκρούεται με τη συντακτική και σημασιολογική δομή του λόγου δίνοντας την εντύπωση έλλειψης συνοχής.

Στο έβδομο τέλος κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της έρευνας, σύμφωνα με τα οποία η στίξη αποτελεί κειμενικό μηχανισμό προβολής πληροφοριών και παροχής αναγνωστικών οδηγιών από τον συγγραφέα προς τον αναγνώστη (πληροφορητικότητα) ενώ ταυτόχρονα εξυπηρετεί τις επικοινωνιακές προθέσεις του συγγραφέα (προθετικότητα). Επίσης συμβάλλει στη διακειμενικότητα του κειμένου δηλώνοντας τις εσωτερικές και εξωτερικές διακειμενικές σχέσεις καθώς και στη συνοχή του λόγου της σημασιολογικής λειτουργίας της. Μικρότερη είναι η συμβολή της στίξης στην αποδεκτικότητα του κειμένου και στην καταστασιακότητα. Τέλος διαπιστώνεται ότι η στίξη παρέχει στον αναγνώστη δύο είδη πληροφοριών: πραγματικές πληροφορίες, συμπληρωματικές εκείνων που παρέχουν τα λεξικά στοιχεία του κειμένου και μετα-πληροφορίες που αφορούν την επικοινωνιακή αξία των πληροφοριών των λεξικών στοιχείων. Έτσι, στίξη και λεξικά στοιχεία του κειμένου συνδέονται με τρεις τύπους σχέσεων: συμπληρωματική, υποκαταστατική και επανωρθωτική σχέση.